

Bàn Ủi Con Gà

Mẫn Nhi

Bàn ủi con gà là chiếc bàn ủi than có hình chú gà trống phía trước mũi được sản xuất ở Pháp cách đây hơn 200 năm. Vào khoảng năm 1930, chiếc bàn ủi con gà lần đầu tiên xuất hiện ở Việt Nam là chiếc đúc bằng kim loại tại Huế có hình tượng và kiểu dáng giống nguyên mẫu ở Pháp. Khi tôi còn nhỏ, gia đình trang bị chiếc bàn ủi con gà để cho các anh chị lớn đi học bận áo dài ủi ngay ngắn. Thời đó, quần áo nữ thường được may bằng những loại vải dễ nhăn khi giặt nên nhà nào có điều kiện đều sắm một chiếc bàn ủi để ủi cho ngay ngắn.

Kim loại để đúc bàn ủi con gà phải là đồng nguyên chất có khả năng tích được nhiệt lượng tỏa ra từ than củi ở bên trong bàn ủi. Phía trước mũi bàn ủi có khóa để bàn ủi không bị bật nắp ra trong lúc ủi đồ, phía trên khóa có con gà nên tên gọi “Bàn ủi con gà”... Bên trong bàn ủi có một cái vỉ kê cao cách đáy khoảng một phân đặt vừa khít với đáy bàn ủi. Vỉ dùng để tránh cho nhiệt lượng từ than tỏa ra quá nóng làm cháy đồ khi ủi, đồng thời chỗ này cũng là chỗ chứa lớp tro tàn từ than nóng. Khác với bàn ủi hiện đại chỉ cắm điện như bây giờ, bàn ủi than phải thay than liên tục nên nhiều khi hết than mà không có dự trữ thì phải ngồi chờ quạt than tiếp. Trong quá trình ủi, thỉnh thoảng phải dùng cái mo, quạt vào hàng lỗ dưới hông bàn ủi để gió thổi vào giúp tro bay bớt và than cháy tốt hơn giữ nhiệt độ. Nhiều lúc ủi quá nhiều cần nghỉ tay hoặc để xoay trở quần áo thì bàn ủi được đặt lên một cái đế hình tam giác.

Sau này cả gia đình tôi xuống chợ ở, nhà tôi được trang bị cả bếp dầu lẫn bếp củi. Dầu thì cứ lẩn thừng phi thẳng ra cây Shell bơm đầy rồi về dùng. Còn củi thì phải chở từ trên quê xuống nên phải chất thành từng bó trong nhà. Mỗi khi muốn ủi đồ là phải nấu bếp củi để có than mà ủi đồ. Muốn có được loại than lâu tàn thì phải dùng những cây gỗ già chắc chắn để nấu. Có những hôm mấy bà chị lười bắt tôi ủi đồ, thế là tôi ủi luôn cả đồ cho mình. Là con út trong nhà nhưng được cái lạnh tay lẹ chân nên mọi thứ tôi đều có thể làm được. Tôi vừa ủi vừa trở quần áo mà không cần phải đặt bàn ủi xuống, chỉ khi gặp chỗ khó phải căng ra ủi tôi mới cần đặt bàn ủi xuống.

Có những lúc vội vàng bắt cần, tôi quên gài khóa hoặc khóa không kỹ cái khóa con gà trên bàn ủi, vừa xách bàn ủi lên thì than đổ ra đất um tùm thế là phải mất công đi hốt dọn nền nhà. Cũng có những lúc tôi quên thử nhiệt bàn ủi trước, đưa lên ém vào đồ hậu quả là một cái lỗ to giữa quần áo. Đều là những kỷ niệm đáng nhớ mà tôi không thể nào quên. Nhắc mới nhớ, tôi cũng nên chia sẻ kinh nghiệm để ai còn bàn ủi con gà biết cách mà xài: *“Khi mới bỏ than vào, bàn ủi sẽ tích nhiệt nên rất nóng, phải ủi qua miếng lá chuối tươi cho đến khi nào nó khô quéo luôn mới xách lên ủi đồ”*. Thứ gì rồi cũng phải hao mòn theo thời gian, cái khóa con gà cũng vậy! Sau này khóa bị lờn, cài không còn dính vào nữa nên phải buộc lại bằng sợi dây thép để giữ đầu con gà cho chặt không gà chạy mất...

Sau sự kiện 1975, gia đình tôi phải về quê ở nên cũng mang theo chiếc bàn ủi con gà đi cùng. Lúc đó tôi đang theo học ở trường Trương Định, Gò Công. Thời gian này cực kỳ khó khăn, thiếu thốn đủ đường nên quần áo để đi học của tôi không có nhiều. Những lúc trời mưa đồ giặt không kịp khô để đi học, tôi phải dậy sớm nấu cơm bằng bếp củi để lấy than ủi đồ. Củi than cháy chưa hết đã vội cho vào bàn ủi, lúc ủi khói trắng bay vào mắt chảy hết cả nước mắt. Đã vậy đồ còn ẩm ướt nên phải ủi nhiều lần, thay nhiều lần than thì đồ mới khô ráo mà mặc được. Những năm tháng này nếu không có bàn ủi con gà thì không biết lấy gì để mặc đi học nữa không khéo phải mang bộ đồ vừa ướt vừa nhăn nhoe đi học.

Một thời gian sau tôi rời quê lên Saigon ở trong nhà cô dưỡng tôi, tôi để quên cái bàn ủi con gà thân thương ở quê. Tại đây, tôi được sử dụng một cái bàn ủi hiện đại hơn đó là bàn ủi điện – nhẹ nhàng, không khói và cũng chẳng sợ cháy đồ như bàn ủi con gà. Và thế bàn ủi điện trở thành phiên bản nâng cấp và được nhiều gia đình sử dụng hơn thay thế cho bàn ủi con gà. Và thế là bàn ủi con gà lại được mang ra con phố đảm nhiệm nhiệm vụ khác đó là ép nhựa, ép giấy tờ. Họ cắt miếng nhựa vừa với giấy tờ và đặt giấy tờ trong đó, miếng giấy lụa lên trên rồi dùng bàn ủi để ép. Rồi bàn ủi con gà cũng bị thay thế bằng các thiết bị hiện đại hơn chạy bằng điện và dần dần bàn ủi con gà biến mất khỏi cuộc sống thường nhật của người Việt. Thay vào đó, bàn ủi con gà trở thành những món đồ cổ, nhờ vậy mà chiếc bàn ủi con gà giá trị hơn, báo chí cũng đưa tin nhiều hơn nên lớp trẻ sau này cũng biết đến nó cho dù chưa từng được sử dụng qua. Bàn ủi con gà nói có giá là có vì nó rất đặc biệt: “Con gà” được gắn bên trên bàn ủi phải được đúc từ loại đồng lạnh để nó không hấp thụ nhiệt, khi bỏ than vào cả thân bàn ủi đều nóng nhưng khóa con gà thì không thấy nóng.

Tôi không quan tâm đồ cổ vì đôi khi vật chất vô hồn, người giữ nó phải có tâm thì mới thổi hồn vào cho nó trở nên sống động. Tôi chỉ có thể nhớ đến một thời bàn ủi con gà mà lắm khi trong dòng đời trôi chảy tôi vô tình quên nó đi. Cảm ơn sự hiện diện của cái bàn ủi con gà trong hành trình của tôi, như một người bạn đã giúp đỡ tôi những lúc cần đến...